

DOI: 10.31648/kpp.10444

Hubert Chróst

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0001-7341-5587

hubert.chrost@uwm.edu.pl

Wpisywanie na listę biegłych sądowych psychologów i powoływanie biegłego psychologa w sprawach karnych i cywilnych

Wstęp

Psychologia jako nauka zajmuje się ludzkimi czynnościami, zachowaniami, które składają się zarówno z subiektywnych procesów umysłowych, jak i z zewnętrznych, obiektywnych i fizycznych reakcji. To nauka o tym, jak ludzie radzą sobie ze swoim środowiskiem i jak zachowują się względem siebie¹. Psychologia bada zachowania jednostek i ich procesy psychiczne w sposób naukowy, pozwala ustalić, co kieruje ludźmi i jak funkcjonuje ich psychika.

Nie dziwi zatem, że skoro psychologia jako nauka jest dziedziną, która koncentruje się wokół funkcjonowania człowieka, odpowiada na pytania dotyczące jego emocji, motywacji, świadomości, stanu psychicznego, zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania², to wielokrotnie wymiar sprawiedliwości korzysta z wiadomości specjalnych psychologów, którzy udzielają odpowiedzi na niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy, pytania z zakresu psychologii klinicznej, wychowawczo-rozwojowej, osobowości, neuropsychologii. Jednocześnie od wielu lat, wraz z rozwojem psychologii jako dziedziny naukowej, rośnie także zapotrzebowanie wymiaru sprawiedliwości na fachową specjalistyczną wiedzę psychologów, zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, co można zaobserwować, choćby śledząc nowelizację przepisów.

¹Zob. B. Miedzińska, *Podstawy psychologii*, Jelenia Góra 2010.

²S. Pużyński, J. Wciórka (red.), *Międzynarodowa statystyczna klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych. Rewizja dziesiąta – Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10*, Warszawa 2000.

Niniejszy artykuł ma na celu przede wszystkim przybliżenie i przedstawienie przepisów prawa, regulujących zasady wpisywania na listę biegłych sądowych i dopuszczania dowodu z opinii biegłego psychologa w sprawach karnych i cywilnych. Artykuł sporządzono w oparciu o stan prawny na dzień 20 czerwca 2024 r.

Podstawy prawne wpisania psychologów na listę biegłych sądowych

Lista biegłych sądowych tworzona jest na podstawie art. 157 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych³. Na listę tę wpisywani są biegli różnych specjalności, w tym biegli psychologowie. Listy biegłych sądowych prowadzone są przez prezesów sądów okręgowych, co oznacza, że każdy sąd okręgowy ma własną listę biegłych sądowych. Biegły po spełnieniu warunków zostaje przez prezesa sądu okręgowego wpisywany na ww. listę na okres 5 lat.

Warunki, jakie musi spełniać kandydat na biegłego, określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych⁴, które zostało wydane na podstawie art. 157 § 2 ww. ustawy. Warunki te ujęte są w § 12 ust. 1 rozporządzenia i zgodnie z brzmieniem tego przepisu kandydat ubiegający się na wpisanie go na listę musi spełniać łącznie następujące wymagania:

- 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) ukończył 25 rok życia,
- 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona,
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego,
- 5) wyrazi zgodę na ustanowienie biegłym.

Warto w tym miejscu dodać, że o ile punkty 2, 4 i 5 § 12 ust. 1 rozporządzenia nie rodzą w istocie trudności interpretacyjnych, o tyle punkty 1 i 3, z uwagi na ich konstrukcję, mogą sprawiać takowe trudności w praktyce, dlatego też warto wyjaśnić je szerzej, zwłaszcza z punktu widzenia psychologa – kandydata na biegłego.

Odnosząc się zatem kolejno do ww. punktów, a rozpoczynając od § 12 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia, tj. warunku, że kandydat na biegłego musi korzystać z pełni praw cywilnych i obywatelskich, należy wskazać, iż w praktyce bardzo często odczytywany jest on jako wymaganie od kandydata obywatelstwa polskiego.

Taka interpretacja zaś nie jest zgodna ani z literalnym brzmieniem tego przepisu, ani z celem ustawodawcy czy wykładnią tego przepisu, albowiem w sytuacji gdy ustawodawca do wykonywania jakiegoś zawodu czy funkcji wymaga od kandydata posiadania obywatelstwa polskiego, określa to wprost w przepisie (jak to ma miejsce w przypadku

³Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 334).

⁴Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. Nr 15, poz. 133).

notariusza⁵, ławników czy referendarzy sądowych). Co więcej, ustawodawca często wskazuje, że kandydat ów musi posiadać wyłącznie obywatelstwo polskie, jak w przypadku sędziów czy prokuratorów.

Zatem warunek określony w § 12 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia należy interpretować jako konieczność, aby kandydat na biegłego korzystał z pełni praw cywilnych i obywatelskich w kraju, z którego pochodzi, i nie ma konieczności legitymowania się obywatelstwem polskim. Inna wykładnia tego przepisu jest wykładnią rozszerzającą i nieuzasadnioną.

Przechodząc do warunku określonego w § 12 ust. 1 pkt 3 ww. rozporządzenia, który odnosi się natomiast do posiadania przez kandydata na biegłego odpowiednich kwalifikacji i kompetencji, w pierwszej kolejności warto wskazać, że – jak wynika z informacji ze stron internetowych sądów okręgowych umieszczonych w zakładkach dotyczących biegłych (np. na stronie Sądu Okręgowego w Olsztynie)⁶ – kandydat na biegłego w tym zakresie winien przedstawić dyplom ukończenia szkoły średniej lub studiów wyższych, jak również dokumenty potwierdzające posiadane umiejętności teoretyczne i praktyczne w danej gałęzi, dziedzinie (szkolenia, kursy, seminaria, uprawnienia, specjalizacje), „natomiast ocena, czy posiadanie wiadomości specjalnych zostało dostatecznie wykazane, należy do prezesa sądu okręgowego (§ 12 ust. 2 rozporządzenia)”⁷.

Powyższy warunek, choć z pozoru prosty, może sprawiać istotne trudności interpretacyjne w przypadku zawodu psychologa. Przyczyny zaś tych trudności wynikają z treści i regulacji zawartych w ustawie z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów⁸, która określa zasady i warunki wykonywania zawodu psychologa w polskim systemie prawnym. Dodatkowo sytuację komplikuje fakt, że mimo obowiązywania tej ustawy od 2006 r., jak dotąd nie ma do niej aktów wykonawczych.

Wyjaśniając tę kwestię nieco szerzej, należy wskazać, że „zgodnie z art. 4 wykonywanie zawodu psychologa stanowi świadczenie usług psychologicznych, polegających w szczególności na diagnozie psychologicznej, opiniowaniu, orzekaniu, o ile przepisy odrębne tak stanowią, psychoterapii oraz udzielaniu pomocy psychologicznej. Za wykonywanie zawodu psychologa uważa się także prowadzenie przez psychologa badań naukowych w dziedzinie psychologii lub działalność dydaktyczną w tym zakresie (...)”⁹.

Jak wynika natomiast z art. 7 ww. ustawy, prawo wykonywania zawodu psychologa powstaje z chwilą dokonania wpisu na listę psychologów danej regionalnej izby psychologów, zaś z art. 8 ust. 1 te samej ustawy wynika, że na listę psychologów wpisuje się osobę, która łącznie spełnia następujące warunki:

⁵Zob. P. Pest, R. Wojciechowski, [w:] W. Gonet (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz. Wzory aktów notarialnych i poświadczeń. Komentarz*, 2022, Lex, art. 11.

⁶Sąd Okręgowy w Olsztynie, *Biegli sądowi*, <https://olsztyn.so.gov.pl/biegli-sadowi,m,mg,249,261> (dostęp: 24.06.2024).

⁷Wyrok WSA w Warszawie z 16 listopada 2018 r., sygn. akt VI SA/Wa 1719/18, Lex nr 3032600.

⁸Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz.U. z 2019 r., poz. 1026).

⁹W. Kotowski, B. Kurzępa, *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów*, [w:] W. Kotowski, B. Kurzępa, *Wykroczenia pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2008, art. 61.

- 1) uzyskała w polskiej uczelni dyplom magistra psychologii lub uzyskała za granicą wykształcenie uznane za równorzędne w Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) posiada pełną zdolność do czynności prawnych,
- 3) włada językiem polskim w mowie i piśmie w zakresie koniecznym do wykonywania zawodu psychologa,
- 4) odbyła podyplomowy staż zawodowy, pod merytorycznym nadzorem psychologa posiadającego prawo wykonywania zawodu, który ponosi odpowiedzialność za czynności zawodowe wykonywane przez psychologa-stażystę.

Jak zostało wcześniej wspomniane, od dnia wejścia w życie ww. ustawy, tj. od dnia 1 stycznia 2006 r. do dzisiaj, nie zostały wydane akty wykonawcze. Z tego też powodu dotąd nie powstały regionalne izby psychologów, czyli organy uprawnione do przeprowadzania procedury dokonania wpisu na listę.

W rezultacie żaden pracodawca czy organ nie mogą oczekiwać od psychologa, oprócz przedłożenia dyplomu ukończenia wyższych studiów i legitymowania się zawodowym tytułem magistra kierunku psychologia, żadnego innego potwierdzenia prawa wykonywania zawodu.

Z uwagi na powyższe, aktualnie do wykonywania zawodu psychologa wystarczające jest uzyskanie w polskiej uczelni dyplomu magistra psychologii lub uzyskania za granicą wykształcenia uznanego za równorzędne w Rzeczypospolitej Polskiej. Analogicznie takie same wymagania musi spełniać kandydat na biegłego psychologa.

Warto dodać, że uzyskanie dyplomu ukończenia studiów wyższych na kierunku psychologia, wydanego przez polską uczelnię wyższą, potwierdza posiadanie formalnych kwalifikacji zawodowych na poziomie zgodnym z art. 11 lit. e dyrektywy 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych¹⁰, co ma znaczenie dla uznawania kwalifikacji zawodowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (por. art. 13 ww. dyrektywy).

Jak wcześniej wspomniano, rośnie zapotrzebowanie sądów na wiedzę specjalną psychologów. Nowelizacje przepisów wskazują na nowe sytuacje, w których dostrzeżono konieczność udziału w sprawie biegłego psychologa, które w ramach przykładów scharakteryzowano w dalszej części artykułu w oparciu o postępowanie karne i postępowania cywilne.

Biegły psycholog w postępowaniu karnym

Podstawą prawną do powołania biegłego w postępowaniu karnym jest przepis art. 193 § 1 Kodeksu postępowania karnego¹¹. Z przepisu tego wynika, że jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, wówczas organ procesowy decyduje o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego. Jeśli wiadomości specjalne dotyczą dziedzin, którymi zajmuje się psychologia, wówczas organ procesowy dopuszcza dowód z opinii psychologa.

¹⁰ Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych (Dz. Urz. UE L 255 z 30.9.2005, s. 22 ze zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r., poz. 36), dalej: k.p.k.

Warto jedynie dodać, że w zależności od stopnia zawilości sprawy i jej przedmiotu, organ procesowy może zasięgnąć opinii kilku biegłych bądź też zwrócić się o wydanie opinii do instytucji naukowej lub specjalistycznej (art. 193 § 2 k.p.k.), zaś w skład wydających opinię, w zależności od potrzeb, może wchodzić psycholog.

Jak wskazuje się w doktrynie, „biegły psycholog występuje w procesie karnym z reguły w jednej z dwóch ról. Pierwszą rolą jest udział w przesłuchaniu świadka w sytuacjach, gdy istnieje wątpliwość co do jego stanu umysłowego, stopnia rozwoju, zdolności spostrzegania lub odtwarzania spostrzeżeń (por. art. 192 § 2 k.p.k.). Inną rolą jest badanie oskarżonego (podejrzanego) jako uzupełnienie badania psychiatrycznego, wykonywanego przez dwóch biegłych psychiatrów (art. 202 § 2 k.p.k.), gdy opinia biegłego psychologa uzupełnia opinię psychiatryczną”¹².

Rola biegłego psychologa nie ogranicza się tylko do udziału w wydawaniu opinii, bowiem przepisy przewidują również konieczność udziału biegłego psychologa w czynnościach procesowych. Co więcej, obecnie obowiązują przepisy, które nakładają w wielu przypadkach na organ procesowy obowiązek zapewnienia obecności biegłego psychologa w przesłuchaniu, a co za tym idzie, bez udziału biegłego psychologa nie można danej czynności w ogóle przeprowadzić. Okoliczność ta sprawia, że biegli psychologowie w postępowaniu karnym mają ogromną rolę.

Warto zwrócić uwagę, że śledząc, w jakich sytuacjach ustawodawca dostrzegł konieczność udziału w czynnościach biegłych psychologów, można wysnuć wniosek, iż rola biegłych psychologów nie tylko sprowadza się do wykorzystywania ich umiejętności w zakresie samego rozstrzygnięcia sprawy, ale również polega na udzieleniu wsparcia przesłuchiwanym osobom, np. dzieciom, osobom pokrzywdzonym.

Jak wynika z przepisów art. 185a § 1 i 2 k.p.k., biegły psycholog powinien uczestniczyć w przesłuchaniu pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego¹³, czyli dotyczących przestępstw przeciwko wolności, przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece. W sytuacji gdy małoletni pokrzywdzony w dniu przesłuchania ukończył 15 lat, ale przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny, przepisy również obligują do udziału w jego przesłuchaniu biegłego psychologa (art. 185a § 4 k.p.k.).

Identycznie się przedstawia przesłuchanie małoletniego świadka w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k., czyli przeciwko wolności seksualnej i obyczajności i przeciwko rodzinie i opiece (art. 185b § 1 k.p.k.).

¹² Zob. J. Widacki, *Przeceniona i niedoceniona rola biegłego psychologa w procesie karnym*, „Palestra” 2023, nr 5.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17), dalej: k.k.

Art. 185e § 2 k.p.k. jest kolejnym przepisem, który wskazuje na konieczność udziału biegłego psychologa w przesłuchaniu pokrzywdzonego w charakterze świadka w sprawach o przestępstwa określone w art. 197–199 k.k., czyli dotyczących doprowadzania innej osoby do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej.

Nową regulacją również obligującą udział biegłego psychologa w przesłuchaniu jest przepis art. 185e k.p.k.¹⁴, zgodnie z którym w przesłuchaniu świadka, u którego występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, musi brać udział również biegły psycholog.

Biegłego psychologa sąd obligatoryjnie wysłuchuje także, zgodnie z art. 354a § 1 ust. 1 i 3 k.p.k., przed orzeczeniem środka zabezpieczającego, o którym mowa w art. 93a § 1 k.k., czyli dotyczących terapii, terapii uzależnień czy pobytu w zakładzie psychiatrycznym, albo nakazu lub zakazów, o których mowa w art. 39 pkt 2–3 k.k., orzeczonych tytułem środka zabezpieczającego.

Nie sposób także w tym miejscu nie wspomnieć, że wielokrotnie obecność biegłych psychiatrów i psychologów następuje w sprawach karnych w konsekwencji regulacji zawartej w art. 31 § 1 k.k., który stanowi, że „nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem”.

Powyższy zapis wskazuje na konieczność sprawdzenia poczytalności podejrzanego (oskarżonego). Weryfikacja stanu poczytalności ma zawsze charakter dwuetapowy – po pierwsze, pod kątem diagnozy, co stanowi część psychiatryczną tej oceny; po drugie, pod kątem wpływu tej diagnozy na umiejętność rozpoznania przez oskarżonego znaczenia danego czynu i możliwości pokierowania własnym postępowaniem, co należy natomiast do części psychologicznej¹⁵. Choć mowa tu o części psychologicznej, jak wskazuje literatura i praktyka, występowanie bądź nie tych przesłanek równie dobrze mogą stwierdzać psychiatrzy.

Dlatego też, jak wynika z przepisu art. 202 § 1 k.p.k., w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, zatem w pierwszej kolejności to zespół psychiatrów sprawdza poczytalność podejrzanego (oskarżonego). W wielu przypadkach psychiatrzy dostrzegają konieczność poszerzenia składu biegłych o biegłego psychologa, którą to możliwość daje przepis art. 202 § 2 k.p.k. Wspomniane zagadnienie jest niezwykle ciekawe i tak szerokie, że nie sposób go prześledzić w jednym artykule.

Warto też dodać, że najszerszą podstawą, umożliwiającą sądowi, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi, wydanie zarządzenia o przeprowadzeniu badania wobec oskarżonego przez biegłych psychologów, za każdym razem, o ile stwierdzą taką potrzebę, jest art. 215 k.p.k.

¹⁴Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 289), zmieniającej m.in. Kodeks postępowania karnego.

¹⁵Zob. P. Gałecki, A. Szulc (red.), *Psychiatria*, Wrocław 2018.

Natomiast co do pokrzywdzonych, którzy zeznają w charakterze świadków i świadków, podstawą taką jest art. 192 k.p.k. Jak wynika bowiem z obecnie obowiązujących przepisów, gdy sąd lub prokurator mają wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, mogą zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa (zgodnie z art. 192 § 2 k.p.k.), łącznie z poddaniem świadka oględzinom przez biegłego psychologa (art. 192 § 4 k.p.k.)¹⁶.

Biegły psycholog w postępowaniu cywilnym

Podstawą prawą umożliwiającą sądowi w postępowaniu cywilnym dopuszczenie dowodu z opinii biegłego jest przepis art. 278 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego¹⁷. Sąd w postępowaniu cywilnym, podobnie jak w postępowaniu karnym, aby dopuścić dowód z opinii biegłego, musi stwierdzić, że sprawa wymaga wiadomości specjalnych. W postępowaniu cywilnym sąd również może wezwać kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii lub zażądać opinii odpowiedniego instytutu naukowego lub naukowo-badawczego (art. 290 § 1 k.p.c.).

Jak wynika z analizy przepisów k.p.c., również w tym kodeksie sąd korzysta z pomocy biegłego nie tylko w zakresie *stricte* opiniowania, ale biegły ten może, a w niektórych wypadkach musi, uczestniczyć w czynnościach procesowych.

W szczególności sąd może sięgnąć po pomoc biegłego psychologa, jeżeli powęźmie wątpliwość co do zdolności spostrzegania lub komunikowania spostrzeżeń przez świadka. Wówczas sąd może zarządzić przesłuchanie go z udziałem biegłego lekarza lub psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić (art. 272¹ § 1 k.p.c.).

Znaczną rolę biegły psycholog odgrywa w zakresie wysłuchania małoletniego, jak również osoby, co do której prowadzone jest postępowanie o ubezwłasnowolnienie czy też spraw z zakresu kurateli, bowiem sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, wysłuchuje je w celu uwzględnienia jego zdania i rozsądnego życzenia¹⁸. Co istotne, właśnie w tej czynności sąd może sięgać po pomoc biegłego psychologa, jeśli z uwagi na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka niezbędne jest zapewnienie mu pomocy psychologicznej podczas wysłuchania lub zachodzi konieczność udzielenia pomocy sędziemu w zakresie rozpoznania potrzeb dziecka podczas wysłuchania (art. 216² § 2 k.p.c.). Ustawodawca zastrzegł w tym miejscu, że w celu ochrony psychiki małoletnich, w wysłuchaniu dziecka, oprócz sędziego, może brać udział wyłącznie biegły psycholog.

¹⁶ Zob. M. Gołaszewski, A. Pieszko, *Psychologiczne i psychofizjologiczne metody oceny wiarygodności – wykorzystanie procesowe oraz prawidłowa ocena takich środków dowodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 1.

¹⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r., poz. 1550, 1429, 1606, 1615, 1667, 1860, 2760), dalej: k.p.c.

¹⁸ Tę czynność sąd wykonuje w specjalnie do tego przystosowanym pomieszczeniu, potocznie zwanym niebieskim pokojem, lub – jeżeli dobro dziecka tego wymaga – poza jego siedzibą (zgodnie z art. 216² § 1 k.p.c.).

Ustawodawca widzi konieczność udziału biegłego psychologa w sprawach dotyczących ubezwłasnowolnienia (art. 547 § 1 k.p.c.). Tutaj ustawodawca nie tylko przyjął, że osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, należy wysłuchać niezwłocznie po wszczęciu postępowania w obecności biegłego psychologa, a dodatkowo wskazał, iż niemożność porozumienia się z osobą, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, stwierdza się w protokole po wysłuchaniu biegłego lekarza i psychologa uczestniczących w posiedzeniu (art. 547 § 3 k.p.c.). Kompetencje biegłego psychologa są tu zatem znaczące, zwłaszcza uwzględniając dodatkowo fakt, że zgodnie z art. 553 § 1 k.p.c. osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, musi być zbadana przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa, a sąd może co do zasady zaniechać doręczenia pism sądowych, wezwania lub wysłuchania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jeżeli uzna to za niecelowe ze względu na stan zdrowia tej osoby, określony w opiniach biegłego lekarza psychiatry lub neurologa oraz psychologa wydanych po przeprowadzeniu badania.

Nieco inaczej się przedstawia udział biegłego psychologa w sprawach w zakresie kurateli, gdyż sąd w tej sytuacji, jedynie w razie potrzeby, o ile uzna to za konieczne, zasięga opinii biegłego psychologa lub biegłego innej specjalności (art. 600 § 6 k.p.c.).

Przytoczone przepisy nie wyczerpują w pełni sytuacji, w których sąd cywilny może sięgnąć po opinię biegłego psychologa, albowiem, zdarzają się przed sądem sytuacje zawile i bardzo skomplikowane. Niestety, z uwagi na ograniczone ramy niniejszego artykułu, nie sposób ich wszystkich przytoczyć.

Trzeba również wspomnieć także o art. 290¹ k.p.c., który stanowi, że „w sprawach rodzinnych i opiekuńczych sąd może zażądać opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów”. Regulacja ta do k.p.c. została wprowadzona na mocy art. 19 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów¹⁹. W bardzo wielkim skrócie warto jedynie nadmienić, że zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 1 tej ustawy przy sądach okręgowych działają opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów, których zadaniem jest sporządzanie na zlecenie sądu lub prokuratora opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich, na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich.

Jak sama nazwa wskazuje, opinie wydawane są w zespole i co istotniejsze z punktu widzenia niniejszego opracowania, według art. 2 ust 1 ww. ustawy w skład zespołu wchodzi specjalisci w zakresie psychologii, pedagogiki, pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży. W praktyce opiniodawczy zespół sądowych specjalistów, najczęściej wydaje opinię w zespole składającym się z psychologa, pedagoga i doraźnie psychiatry. Opinie tych zespołów stanowią dokładne i bardzo szerokie studium wglądu w sytuację rodzin i stanowią bardzo ważny dowód w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. „Opinie wydawane przez zespół specjalistów są kolejną, obok opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, odmianą

¹⁹Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz.U. z 2018 r., poz. 708 ze zm.).

dowodu z opinii biegłych. W każdym wypadku powinna to być sporządzona na piśmie opinia kolegialna. Stosuje się do niej odpowiednio przepisy o opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego²⁰.

Trzeba wspomnieć, że opinie wydane przez te zespoły wielokrotnie mogłyby stanowić doskonały materiał dydaktyczny, ale temu zagadnieniu również należałoby poświęcić osobny artykuł.

Jak wynika z analizy przepisów k.p.c., podobnie jak w postępowaniu karnym rola biegłego psychologa jest niezwykle ważna, bowiem nie tylko sąd sięga po opinię biegłego psychologa w formie pisemnej, którą biegły może sporządzić poza siedzibą sądu, ale również biegły psycholog może, a niekiedy musi, brać czynny udział w przesłuchaniach.

Podsumowanie

Na koniec należy podkreślić, że dowód z opinii biegłego bez wątpienia jest kluczowym dowodem w sprawie, dlatego też aby zapewnić stałą możliwość zasięgnięcia przez wymiar sprawiedliwości rzetelnych opinii psychologicznych, ustawodawca zdecydował się wprowadzić listy biegłych, które prowadzą prezesi sądów okręgowych.

Aby biegły psycholog mógł wydawać opinię w konkretnej sprawie, organ procesowy musi dopuścić dowód z opinii z zakresu psychologii i wskazać biegłego do wydania opinii. Nie można również pominąć, że choć funkcjonuje lista biegłych sądowych, organy procesowe uprawnione do dopuszczania dowodu z opinii biegłego w sprawach cywilnych i karnych nie są tą listą ograniczone i mogą również ustanowić w sprawie biegłego czy zespół biegłych spoza listy, czyli *ad hoc*. Istotne jest, aby kandydat wykazywał się wystarczającymi wiadomościami specjalnymi. Ostatnim źródłem powoływania biegłych psychologów są psychologowie zatrudnieni w instytucjach, ale analiza tych przypadków wymagałaby odrębnych rozważań.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, 2022, Lex.
- Gałecki P., Szulc A. (red.), *Psychiatria*, Wrocław 2018.
- Gołaszewski M., Pieszko A., *Psychologiczne i psychofizjologiczne metody oceny wiarygodności – wykorzystanie procesowe oraz prawidłowa ocena takich środków dowodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 1.

²⁰ T. Ereciński, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, 2022, Lex, art. 290¹.

- Gonet W. (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz. Wzory aktów notarialnych i poświadczeń. Komentarz*, 2022, Lex.
- Kotowski W., Kurzępa B., *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów*, [w:] W. Kotowski, B. Kurzępa, *Wykroczenia pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Miedzińska B., *Podstawy psychologii*, Jelenia Góra 2010.
- Pużyński S., Wciórka J. (red.), *Międzynarodowa statystyczna klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych. Rewizja dziesiąta – Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10*, Warszawa 2000.
- Widacki J., *Przeceniona i niedoceniona rola biegłego psychologa w procesie karnym*, „Palestra” 2023, nr 5.

Akty prawne

- Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych (Dz. Urz. UE L 255 z 30.9.2005, s. 22 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. Nr 15, poz. 133).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r., poz. 1550, 1429, 1606, 1615, 1667, 1860, 2760).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r., poz. 36).
- Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz.U. z 2019 r., poz. 1026).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 334).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz.U. z 2018 r., poz. 708 ze zm.).
- Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 289), zmieniającej m.in. Kodeks postępowania karnego.

Orzecznictwo

- Wyrok WSA w Warszawie z 16 listopada 2018 r., sygn. akt VI SA/Wa 1719/18, Lex nr 3032600.

Źródła internetowe

- Sąd Okręgowy w Olsztynie, *Biegli sądowi*, <https://olsztyn.so.gov.pl/biegli-sadowi>, m,mg,249,261.

Legal basis for establishing and appointing an expert psychologist in criminal and civil cases

Summary

Psychology as a science deals with human activities and behaviors, which consist of both subjective mental processes and external, objective and physical reactions. It is the study of how people cope with their environment and how they behave towards each other¹. Psychology examines the behavior of individuals and their mental processes in a scientific way, allowing us to determine what drives people and how their psyche functions.

It is therefore not surprising that since psychology as a science is a field that focuses on human functioning and answers questions about human emotions, motivation, consciousness, mental state, mental disorders and behavioral disorders, the justice system often uses the knowledge of special psychologists, who provide answers to questions necessary to resolve the case in the field of clinical psychology, educational and developmental psychology, personality and neuropsychology. However, for many years, along with the development of psychology as a scientific field, the need of the justice system for the specialist knowledge of psychologists, both in criminal and civil cases, has also been growing, which can be observed, for example, by following the amendments to the regulations.

It should be mentioned that undoubtedly evidence from an expert opinion is often the key and most important evidence in a case, therefore, in order to ensure the permanent possibility of the justice system seeking reliable psychological opinions, the legislator decided to introduce lists of experts kept by the presidents of district courts.

It is important that in order for an expert psychologist to issue an opinion in a specific case, the procedural authority must admit evidence from the opinion in the field of psychology and appoint an expert to issue the opinion. It cannot also be omitted, although there is a list of court experts, the procedural authorities authorized to admit expert evidence in civil and criminal cases are not limited by this list and may also appoint an expert or a team of experts from outside the list in the case.

This article is intended, first of all, to introduce and present the legal provisions regulating the principles of entering the list of experts and admitting evidence from psychological opinions prepared by experts in criminal and civil cases.

Keywords: Polish law, psychologist, experts, list of experts